

Mythical Language in Mayan Epic Popol Vuh - Comparative Reflections -

Le langage mythique de l'épopée maya *Popol Vuh* - Réflexions comparatives -

Limbajul mitic al epopeii mayașe *Popol Vuh* - Reflecții comparatiste -

Victoria BARAGA

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău,
Facultatea de Filologie, Catedra de Istorie și Teorie Literară,
str. Ion Creangă, nr. 1
E-mail: victoriabaraga@gmail.com

Abstract

Pre-Columbian peoples had quite advanced cultural level. Although the ravages of the Spanish Conquista was truly inhuman: Catholic missionaries in the name of faith destroyed all that was pagan, however, by miracle, and by perseverance of intelligence was preserved „Popol Vuh”, or The Book of the Nation. „Popol Vuh” is a sacred book of the Quiche Indians, who inhabited the territory of Guatemala. In it is related origin of the world and Mayan Indians, relates the adventures demigods and indigenous history. It is a reunion of religion and history, mythology and legends, customs and counsel. „Popol Vuh” is not just books of Quiche people, but also vestige of culture. Cosmogonic reasons, anthropological, ethnogonic or existential reasons allows to find concordance with major texts of world literature, and then reveal not only intercultural meanings but also transcultural.

Résumé

Les peuples précolombiens possédaient un niveau culturel avancé. Bien que les ravages de la Conquista espagnole aient été véritablement inhumains et que les missionnaires catholiques, au nom de la foi, aient détruit tout ce qui était païen, néanmoins, par miracle et par la persévérance de l'intelligence, a pu être préservé le « Popol Vuh » ou Livre de la Nation. « Popol Vuh » est un livre sacré des Indiens quichés qui habitaient le territoire du Guatemala. L'origine du monde et des Indiens mayas y est relatée, et il y est fait référence aux aventures des demi-dieux et aux pages de l'histoire autochtone. Il s'agit d'une réunion de la religion et de l'histoire, de la mythologie et des légendes, des coutumes et des conseils. « Popol Vuh » n'est pas seulement le livre du peuple quiché, mais aussi un vestige de la culture universelle. Les motifs cosmogoniques, anthropologiques, ethnogoniques ou encore existentiels nous permettent de trouver des cohérences avec les textes majeurs de la littérature universelle et de révéler ensuite non seulement des significations interculturelles, mais aussi transculturelles.

Rezumat

Poipoarele precolumbiene aveau un nivel cultural destul de avansat. Deși ravagiile Conquistei spaniole au fost cu adevărat inumane: misionarii catolici în numele credinței au distrus tot ce era păgân; totuși, prin mare minune, dar și prin perseverența inteligenței, s-a păstrat epopeea „Popol Vuh”, adică Cartea Neamului. „Popol Vuh” este o carte sacră a indienilor quiché,

care locuiau pe teritoriul Guatemalei. În ea se relatează originea lumii și a indienilor maya, se referă la aventurile semizeilor și la istoria indigenilor. Este o reuniune de religie și istorie, de mitologie și legende, de obiceiuri și povești. „Popol Vuh” nu este doar Cartea poporului quiché, ci și vestigiul al culturii universale. Motivele cosmogonice, antropologice, etnogonice sau cele existențiale permit să găsim concordanțe cu textele majore ale literaturii universale, iar apoi să revelăm nu doar valențe interculturale, ci și transculturale.

Keywords: *pre-Columbian literature, mythical subjects, cultural concordances, transculturation, sacredness.*

Mots-clés: *littérature pré-colombienne, motifs mythiques, cohérences culturelles, transculturation, sacré.*

Cuvinte-cheie: *literatură precolumbiană, motive mitice, concordanțe culturale, transculturalitate, sacralitate.*

Introducere

Orișice ființare, care se află și pentru că se află în lume, are limbajul său, care corespunde dimensiunii existențiale a acesteia. Rostul oricărui limbaj este de a menține o comuniune în lume. De aceea, am putea vorbi despre o complexă rețea de limbaje, care coexistă și se interferează și care confirmă ideea integrității lumilor în Univers. Mitul, fenomen complex și contradictoriu, este și el un limbaj, care are parametrii săi specifici de comunicare. Spre deosebire de celelalte limbaje umane, mitul realizează o comuniune nu în limitele vreunui domeniu de activitate, ci le transcende pe acestea, creând o punte între cunoașterea logică și cea intuitivă. O atare conexiune miraculoasă, săvârșită de mit, relevă inteligența acestuia și situarea substanțială deasupra contrariilor. Limbajul mitic reflectă un alt tip de ființare și de gândire, el operează cu alte dimensiuni decât cele comune gândirii sociale și, proiectând expresia mitică pe grila gândirii curente sau scientiste, riscăm să denaturăm și minimalizăm semnificația mitică. De aceea, mitul trebuie să fie cercetat în propria sa ambianță mitosferică.

Nu putem trece cu vederea studiile de referință ale unor cercetători ca Mircea Eliade[1], Ernest Cassirer [2], René Guénon [3], Vasile Lovinescu [4], Gilbert Durand [5], Roger Caillois[6], Romulus Vulcănescu[7] etc., care dezvoltă, aprofundează și limpezesc fenomene precum imaginea și simbolul, basmul și mitul, ale căror rădăcini se află într-un spațiu transmندان.

Mitul este un limbaj, care exprimă un anumit aspect al realității și care nu poate fi tradus și/sau redus la alt limbaj mai desfășurat și mai rațional, precum este cel al științelor moderne. Situându-se deasupra contrariilor mitul realizează o comuniune între principiile superioare și cele inferioare, iar mesajul mitului transcende limitele unui singur plan. În substanța sa, mitul este *inițiativ*, căci fiind vizionar, el prezintă într-o formă arhetipală un adevăr al misterului sacru. Luând în considerare caracterul ontologic al mitului putem vorbi despre funcția de *modelator* al acestuia. Fiind un model primordial, mitul transfigurează ezotericul conform legilor unei lumi inferioare, săvârșind creația sau aducerea lucrurilor de la potență la act. În ceea ce privește modul de receptare, mitul este *simpatetic*. El este destinat centrului emoțional superior, trezind sentimente elevate precum uimirea, credința și iubirea. Inițierea limbajului mitic invită la un *sacrificiu* întemeiat pe libertatea alegerii datului ca necesitate.

Popoarele precolumbiene, la fel ca alte popoare antice, trăiau într-un climat cultural cu o dominantă mitologică. Categoria sacrului avea o funcție definitivă și structurantă în toate domeniile de activitate umană. Mayașii, bunăoară, fiind un popor eminentemente religios, aveau un sistem de conducere sacerdotal și nu necesitau nici o formă de organizare armată. În numeroase studii, cercetători ca Leopoldo Zea[8], Jean Franco[9], Lewis Spencer[10], Paul Alexandru Georgescu[11], Ovidiu Drimba[12], Vintilă Horia[13] etc. susțin că popoarele precolumbiene – aztecii, mayașii și incașii – aveau un nivel cultural destul de avansat.

În pofida riturilor și tradițiilor, care par a fi dure și ciudate, surprinde gradul de evoluție a cunoștințelor operante ale indigenilor. Totuși, ravagiile Conquistei spaniole au fost cu adevărat inumane, misionarii catolici în numele credinței au distrus tot ce era păgân. Prin mare minune, dar și prin perseverența inteligenței, pe de o parte, și prin luciditatea discernământului, pe de altă parte, s-au păstrat codice cu conținut astronomic și ritualico-religios. Învățând caracterele latine de la conchistadori, indigenii, cu precauție și responsabilitate, au notat texte astrologice și profetice, mituri și legende, tradiții religioase și evenimente semnificative. Cu un dezvoltat simț al perenității lucrurilor materiale, popoarele precolumbiene au avut vigilența de a lăsa cunoștințele acumulate într-o formă încifrată figurativ-simbolic, cioplite virtuos în piatră. Monumentele arhitectonice – piramidele, incintele sacre, obeliscurile, coloanele – constituie un inepuizabil obiect de cercetare și studiu al valorilor culturale păstrate cu sfințenie de aborigeni. Mayași, care erau cei mai evoluți dintre popoarele Americii precolumbiene, au inventat un sistem de scriere hieroglifică ce reprezintă concepte, idei și chiar aspecte fonetice; au găsit o modalitate particulară de notare a cifrelor și numerelor grație a două elemente: bara și punctul; au obținut rezultate uimitoare în măsurarea timpului. Poporul Maya avea mai multe calendare, care nu rivalizau, ci, dimpotrivă, se completau și conlucrau. Unele aveau caracter mitico-geneziac, ce conțineau sistemul conceptelor creaționiste, altele reflectau interesul ritualico-religios, cerând participarea nemijlocită la manifestări, iar celelate se disting printr-un caracter științifico-astronomic, ale căror calcule erau de o uimitoare precizie.

Realitatea indigenilor mayași era fondată pe o viziune mitică, în care omul este o ființă liberă, ce duce o existență în strânsă legătură cu legitățile naturii. Mitologia era nu doar cunoscută, ci trăită și confirmată prin ritualuri și simboluri, în așa fel, încât să se trezească conștiința realității mitice. O psihologie pasivă, detașată și profană își închide posibilitatea receptării mesajului mitic, căci logica explicită, binară nu e capabilă de a concilia termeni opoziți. Și doar detașarea de conștient permite simțurilor superioare asimilarea textului sacru, care corespunde altui sistem de semne și simboluri și, în nici un caz, nu trebuie înțeles literalmente. Cea mai însemnată cumulare a datinilor străvechi a fost intitulată *Chilam Balam*[14]. Însă celebră rămâne a se considera epopeea mitică mayașă intitulată *Popol Vuh* [15] adică Cartea Neamului.

Popol Vuh – cartea sacră a poporului quiché

Popol Vuh este cartea sacră a sprijinului spiritual al indienilor quiché, care locuiau pe teritoriul Guatemalei. În ea se expune originea lumii și a indienilor maya, se relatează istoria suveranilor. De fapt, această carte constituie o reuniune de religie, istorie, obiceiuri, mitologie și legende. Dar apar și unele idei creștine, ceea ce lasă de crezut că autorul, al cărui nume nu se știe, ar fi cunoscut pe misionarii catolici. Autorul textului a rămas în anonimat, doar se presupune că textul ar fi fost notat pe la 1544. „Popol” este un cuvânt mayaș ce semnifică popor, reunire, comunitate, casă comună, uniune, iar „vuh” – carte, hârtie, copac. Respectiv *Popol Vuh* este Cartea Comunității, dar și Arborele Neamului, mai ales, dacă arborele este tratat din perspectiva simbolisticii mistice. Pentru băștinașii din Guatemala *Popol Vuh* este o carte veșnic vie, este o sursă spirituală a neamului, de aceea ea poate fi numită cartea națională a aborigenilor. Este un vestigiu al poporului quiché, care denotă elocvență deosebită, originalitate poetică și constituie o relicvă prețioasă a gândirii universale, ce este demnă de a fi comparată cu alte epoei și cărți antice de valoare universală.

Un aport notabil la salvarea manuscrisului l-a avut Padre Ximenez, care datorită simțului valoric și al spiritului vigilent, a cruțat și chiar a tradus cartea. În *Istoria provinciei*, P. Ximenez afirmă că povestirile relatate în *Popol Vuh* erau asimilate de indieni odată cu laptele matern și că toți le cunoșteau pe de rost. Suportând modificările transmițerii pe cale orală, asimilând și evenimentele din ultimele secole precoloniale, în varianta notată deja, cartea este alcătuită din patru părți.

Mitecele, adică elementele constitutive ale mitului, sunt entități informativ-energetice prezente în preajma omului. Sfera emotiv-gnoseologică a grupurilor umane cristalizează mitecele

în mituri. Spre deosebire de miteme, care sunt intacte și indivizibile, miturile se supun modificărilor, adaptărilor. Nivelurile evoluției spirituale și sufletești ale omului determină activarea unor miteme și structurarea lor într-o anumită combinație. Nu este de mirare că în spații culturale ce nu au comunicat între ele au existat motive asemănătoare. E vorba de utilizarea aceleiași limbaj mitic, al cărui specific diferă de cel al vorbirii curente. Limbajul mitic încifrează un adevăr tainic și sacru, el comunică un mesaj în intensitate și nu în plan explicit și extensiv. Aici este deosebit de important gradul de inteligență a receptorului, al cărui cunoaștere se efectuează prin dezvăluire. Riscul de-a neglija semnificația mitemelor ține de ritmul existenței noastre grăbite și superficiale. Totuși sunt concordanțe mitice evidente ce denotă unitatea limbajului mitic. Referindu-ne la *Popol Vuh*, putem constata tangențe și paralelisme mitice cu textele antice ale altor popoare.

Relevanțe cosmogonice

Partea întâi a epopeei *Popol Vuh* narează evenimente de natură cosmogonică. Conform viziunii mitice expuse în epopee, zeii creatori preexistau și despre originea acestora nu se spune nimic. Dar știm că erau două grupuri de divinități, una terestră și una celestă. Se spune că în liniștea și obscuritatea nopții era doar cuplul de Progenitori, Tepeu și Cucumatz, care erau acoperiți cu pene verzi și albastre și care se aflau în apă învăluiți de claritate, unul era Creatorul iar celălalt Formatorul. În acest cuplu numit Inima Pământului se reflectă principiul dualității în spațiul terestru. În comuniunea gândurilor acestora le-a apărut imaginea unei lumi create, idee ce o împărtășesc Zeului sau cum mai este numit Inima Cerului, care se înfățișează în trei ipostaze – Caculhá Huracán, Chipi-Caculhá și Raxa-Caculhá. Mitemul conlucrării polarităților o întâlnim și la alte popoare în monada chineză ce reflectă principiile Yin și Yang, în mitologia română prin colaborarea Fărtatului și Nefărtatului în crearea lumii. Însă trinitatea divinității celeste din mitul mayaș amintește de conceptul Sfintei Treimi din teologia creștină. Nu avem de unde să știm exact dacă este vorba de un împrumut sau de un paralelism mitologic.

Epopeea descrie repaosul precreației, afirmând că la început totul era în suspensie, numai cerul și marea se extindeau, totul era imobil, calm și liniștit. În obscuritatea nopții domina imobilitatea și tăcerea. Golul sacru dinaintea creației este semnalat și în alte surse mitice din Mesopotamia, India. Iar motivul apelor primordiale este comun multor popoare orientale. Apa este un element sacru, căci are mai multe capacități: de a-și schimba starea fizică în funcție de temperatură, de a fi un conductor informativ și energetic, de a se selecta și cristaliza. Tepeu și Cucumatz se aflau în apă înconjurați de claritate. Iar în *Biblia* [16] iudeo-creștină se spune că „Întuneric era deasupra adâncului și Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor.” (Facerea, 1, 1) În cazul de față e vorba de o ipostază divină de ordin celest, de aceea nu se află în apă, ci planează de asupra ei. Dar e vorba de aceeași stare latentă a apei sacre și generatoare de viață. În mitologia vedică apa primordială este personificată de Váruna, în cea egipteană de zeul Nun, iar în mitologia babiloniană de zeița Tiamat.

Mitul mayaș relatează că pământul a fost creat, grație colaborării fecunde dintre Inima Cerului și Inima Pământului, prin puterea cuvântului, căci au zis „Pământ!” și imediat a și fost făcut, ca printr-o minune, cu toate formațiunile sale de relief, cu munți și văi, cu ape și uscat. Cucumatz cu bucurie mulțumește lui Caculhá Huracán, Chipi-Caculhá și Raxa-Caculhá pentru aportul lor. Apoi Progenitorii au zămislit animalele de munte și de pădure: cerbii, leii, tigrii, șerpii, gardieni și spirite ocrotitoare ale pădurilor, munților, ale viței de vie. Creând păsările mici și cele mari, le-a arătat, unde este locuința acestora și unde să-și facă cuiburile. Ei le-au spus creaturilor să se înmulțească și să vorbească fiecare în conformitate cu specia sa și le-au cerut să-I invoce și să-I adore. Însă nu au putut să obțină o vorbă umană ci doar diferite strigăte.

Multe dintre motivele epopeei mayașe le întâlnim în textele sacre ale lumii. În cartea întâi a lui Moise se spune despre facerea lumii de către Dumnezeu în șapte zile. La început a făcut lumina, apoi tăria cerului, a separat uscatul de apă, poruncind ca pământul să dea verdeață, iar pe tăria cerului a poruncit să fie luminători de zi de noapte, precum și alte semne care să deosebească

anotimpurile, zilele și anii. Apoi a făcut Dumnezeu tot soiul de ființe marine și păsările cerului, a făcut ființele pământului, animale, târâtoare, fiare sălbatice. Și le spune acestora să se înmulțească și să umple apele pământul și văzduhul. În ziua a șasea Dumnezeu a creat omul după chipul Său și i-a binecuvântat spunându-le să se înmulțească și să stăpânească pământul și viețuitoarele. Iar în ziua a șaptea „S-a odihnit de toate lucrurile sale, pe care le-a făcut”(Facerea, cap.2, 2).

Forța făuritoare a divinității este exprimată de obicei prin verbalizarea actului creator. Zeii mayași au zis „Pământ!” și printr-o minune s-a făcut, Dumnezeul biblic a zis ”Să fie lumină!” și a fost lumină. Săvârșirea actului este rezultatul rostirii cuvântului sacru. Copleșitor este harul rostirii, iar înfăptuirea, care ni se pare o imensitate, este succesivă. Ba mai mult: „Sfânta Evanghelie după Ioan” începe prin a limpezi această corelație dintre vorba sacră și divinitate: „1. La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul. 2. Acesta era întru început la Dumnezeu. 3. Toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut.” (Ioan, 1, 1-3) În mitologia vedică cuvântul este un indice al conștiinței dar și o forță creatoare la care recurg zeii.

Semnificanțe antropogonice

Văzând Progenitorii mayași, Tepeu și Cucumatz, că făpturile pământului sunt ingrate, Și-au zis să facă alte creaturi, care să fie docile și respectuoase. Însă încercarea eșuează, căci fiind făcute din lut, nu aveau vigoare și verticalitate, deși vorbeau, nu aveau rațiune, nu puteau nici să meargă, nici să se înmulțească. Zeii, văzând imperfecțiunea și, respectiv, nereușita creației, au anulat-o și au purces la următoarea încercare pe care o săvârșesc din lemn. Aceste păpuși din lemn, deși vorbeau și se multiplicau, nu aveau nici pricepere, nici rost, nici substanță, nici vlagă, nici memoria Progenitorilor. De aceea au căzut în dezgrația Inimei Cerului, care le-a trimis un mare potop, dar pentru nerecunoștința față de Creatori au fost distruși și anihilați. Se spune că descendenții acestei specii de ființe ar fi maimuțele actuale.

După relatarea legendelor ce țin de mitologia astrală și după ce suntem avizați de constituirea corpurilor cerești, Pământul, Soarele, Luna și Stelele, se revine, deja la începutul părții a treia a epopeii *Popol Vuh*, la procesul antropologic. Întreprinzând o succesivă încercare, Tepeu și Cucumatz, crează primii oameni din porumb. Mitologia ne spune că porumbul este considerat alimentul sacru al indigenilor din America Centrală. Cei patru bărbați creați, Balam-Quitze, Balam-Acab, Mahucutah și Iqui-Balam, erau înzestrați cu o mulțime de calități, erau frumoși, inteligenți și clarvăzători, încât ajunseseră să cunoască totul ce este în lume: când se uitau vedeau și ceea ce era în preajma lor, și bolta cerului, și suprafața rotundă a pământului. Erau într-adevăr niște oameni admirabili, mare era înțelepciunea lor, de aici și mulțămirea adusă Zeilor era înălțătoare. Dar faptul că aceste făpturi erau asemeni Zeilor, dar și că nu se puteau înmulți, i-a îngrijorat pe Zei și s-au gândit să schimbe natura creației lor. Atunci Inima Cerului le-a aruncat un vâl pe ochi așa încât să vadă doar de aproape, lipsindu-i de înțelepciunea și cunoștințele inițiale. Apoi în timpul somnului zeii le-au făcut patru soții cumiți și când aceștia sau trezit li s-a umplut inima de bucurie. Aceștia au fost strămoșii poporului mayaș quiché.

Crearea ființei umane, în general, reprezintă o componentă deosebit de importantă în mitogoniile lumii. Mitul mayașilor relevă o antropologie repetată, unde Progenitorii perfecționează modelul uman, variantele nereușite fiind anihilate. Apoi, izbutesc să făurească o variantă de oameni similară zeilor, înzestrați cu cele mai înălțătoare calități, dar aceștia nu se puteau multiplica, adică nu propagau impulsul creației. Însă rostul suprem al creării ființelor constă în mecanismul feedback-ului universal. Expansiunea și multiplicarea creației, pe de o parte, și adorarea și recunoștința față de creator, pe de altă parte. Ceea ce Zeii vor de la oameni este să-și amintească de creatorii săi și, respectiv, de originea lor divină și să-i susțină și să-i alimenteze.

Limbajul mitic are proprietăți mistice de a menține legătura dintre diferite niveluri de realitate. Prin intermediul simbolului sau a mitemului se efectuează o conexiune între lumi cu diferiți parametri ceea ce conferă narațiunii un caracter intertextual și transtextual. În epopeea mayașă întâlnim o mulțime de miteme, unele dintre ele au specific autohton, altele însă au

rezonanță universală. Printre motivele originale care denotă geniul creației poporului quiché este cel a porumbului ca materie primă pentru modelarea omului. Aceasta nu e o metaforă, ci un crez al indigenilor privind proveniența rasei lor. Depășind etapa materialului din lut și pe cea din lemn, materia corpului uman se află în rezonanță cu porumbul – fructul unei plante sacre a mayașilor. La fel de interesantă și surprinzătoare este explicarea provenienței maimuțelor. Ele constituie o reminiscență a unei variante ratate a speciei umane. Dacă nu am ști că e vorba de perioade diferite, am crede că persiflează darvinismul prin inversarea succesiunii evenimentelor. Însă viziunea mitică precolumbiană prezintă nu un regres, ci un segment ilustrat al creației pulsatorii universale.

Convingerea, că omul poartă în sine gene divine și că este de fapt o reproducere a divinului, o întâlnim la mai multe credințe. Dumnezeu biblic zice „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră”. Pluralul pronumelui denotă probabil ipostaze sau manifestări ale unității divine. O mulțime de popoare susțin că sunt de proveniență sacră. Slavii afirmă că descind din arieni, care sunt fii ai zeilor. Dacii vin din Hiperborea – tărâmul sacru al zeilor. Faraonii egipteni erau fii ai zeilor. Conform mitologiei grecești oamenii au fost creați de Prometeu, dar există și o mulțime de zei și semizeii, care coabită cu aceștia. Epopeea sumero-babiloniană afirmă că Ghilgameș – zeul Urucului – era semizeu, specificându-se că două treimi din el erau zeu. În Biblie se spune că fiii lui Dumnezeu s-au căsătorit cu fiicele oamenilor, dând naștere uriașilor și vestiților viteji din vechime (Facerea, cap. 6). Deci omul prin a sa făptură propagă natura ființei divine, printr-un mistic procedeu al geometriei sacre.

Motivul creării femeii de obicei apare succesiv după cel al bărbatului. Este o reflecție a legii universale a dinamicii, care nu admite simetrie absolută în natură. Dacă vedem lumea prin prisma dualității forțelor naturii, atunci neapărat una dintre ele este principală, iar cealaltă recesivă. Virgil Nemoianu, vizând această relație recesivă, comentează: „dualitatea regresivă este un tip de relație în care termenii implicați nu sunt „isostenici” și „isotimici” (egali în putere sau valoare), dar în care unul este dominant și precumpănit față de celălalt. Cei doi termeni sunt opuși, dar nu contradictorii – ei coexistă într-o stare de inegalitate. Termenul „recesiv” este secundar și dependent, dar o anumită tensiune se menține între ei.” [17]. Epopeea mayașă spune că celor patru bărbați, în timpul somnului, Zeul le-a trimis soții ascultătoare și de-a dreptul frumoase și sufletul lor s-a umplut de bucurie. Cele patru perechi au fost progenitorii neamului quiché. Eva a fost creată de Dumnezeu ca să nu-i fie urât lui Adam de unul singur. Iar Pandora a fost zămislită pentru ca ispitindu-i pe oameni să le transmită conținutul cutiei ce cuprindea toate relele și suferințele umane.

În epopeea *Popol Vuh* întâlnim și motivul fructului interzis. După sacrificarea fraților Hunahpú, fiindcă îi deranja zgomotul jocului cu mingea, Zeii Infernului nu-i îngăduie fiicei Ixquic să se apropie de copacul prohibit. Aceasta, neglijând cuvântul părintesc, se apropie de copac și printr-o putere mistică rămâne însărcinată, fiind fecundată din craniul lui Hun-Hunahpú aflat în copacul simbolic, care îi scuipe în palmă seminția sa. Motivul consumării fructului din pomul interzis îl întâlnim în relatarea despre grădina Edenului, unde Adam și Eva aveau la dispoziție toate roadele grădinii, cu excepția pomului cunoștinței binelui și răului, care se afla în mijlocul raiului. În același timp povestea fiicei Zeilor infernului promovează și mitemul însărcinării femeiei fără a cunoaște bărbatul: materializarea plodului vine dintr-o dimensiune spirituală. Motivul fecundității nesexuale, de asemenea, îl întâlnim în miturile și basmele altor popoare.

Formule escatologice

Expansiunea și multiplicarea creației poartă în formă latentă și îndepărtarea de origine, pierzându-se conștiința provenienței sacre, dar și a unității: oamenii se înstrăinează de Creatorul Suprem, dar și de semenii propriei specii. Deși la început oamenii aveau o singură limbă și și aminteau de cuvântul Inimii Cerului și Inimii Pământului, ulterior s-au înmulțit în obscuritate și au apărut mai multe rase, mai multe clase, mai multe limbi. În felul acesta s-au separat culturile. Legenda turnului Babel mărturisește despre încurcarea limbilor, celor care voiau să-l ajungă pe Dumnezeu, reflectă același fenomen al înstrăinării de matricea progenitoare. Pe măsura uitării de

sine omul trăiește la periferia ființei sale, căzând în capcana iluziilor, confundând prioritatea valorilor. În mitologia Indiei se insistă tocmai pe ideea iluziei cosmice întruchipate de zeița Maya, creatoarea aparenței lucrurilor, pe care ignoranța umană o ia drept realitate. Scopul inițiativ constă în regăsirea Ființei Absolute dincolo de acest vâl al iluziei.

Calitatea emanației divine solicită purificarea și renovarea lumii create. Îndepărtarea făpturilor de Progenitori, uitarea provenienței și sursei divine, izolarea acestora la condiția lor singulară, pierzând viziunea unității cosmice și a uniunii cu Zeul, duce la devitalizarea spirituală, iar, în cele din urmă, și fizică. Motivul escatologic nu este antipodul creației, ci o componentă a acesteia. Distrugerea e o întreprindere subordonată creației și aplicată în vederea eliberării drumului pentru noul val geneziac. Conceptul Eternei Reînțoarceri abordat de Mircea Eliade[18] exprimă tocmai ciclitatea propulsării sacrului și aparenta repetitivitate a evenimentelor.

În *Popol Vuh* se spune că păpușile din lemn, care erau, de fapt, o schiță a omului, au căzut în dezgrația Inimii Cerului și au fost anihilați și destruiți printr-un mare deluviu provocat de Zeul ceresc, din cauza acestor creaturi ingrate ce nu-și mai aminteau de Inima Cerului. O situație similară întâlnim în *Biblie*: Dumnezeu trimite un mare potop, căci răutatea oamenilor s-a mărit și pământul se umpluse numai de silnicii. Doar Noe a fost salvat, căci era drept, neprihănit și mergea pe calea Domnului (cap. 6). Poemul mitologic babilonian *Când zeii erau oameni* [19] relatează cum zeii tulburați de mulțimea și zarva oamenilor decid să-i distrugă pe aceștia, dar Athrahasis, înțeleptul salutar, reduce pedeapsa doar la deluviu și se salvează împreună cu câțiva oameni. Coranul spune despre Nuh, care salvează pe corabia sa doar pe cei care cred în Allah, nici pe fiul său nu era în stare să-l ocrotească, căci era necredincios. Mitul babilonian susține că Ut-Napishtim a supraviețuitorului potopului datorită purității sufletești. În mitologia chineză se relatează că dragonul Yü a stăvilit furia apelor năvalnice, iar apoi cu o tăbliță de jad a orânduit cerul, pământul și apele. Apele diluviului exercită o funcție purificatorie, de a înlătura decadența umană, care deja este incorrigibilă. Așa numitul echivoc divin în crearea ființei umane constituie, de fapt, un indice al unei creații continue, căci se perfectează și se renovează specia omenească. Versiunea unei creații și distrugerii repetate s-ar părea că încearcă să concilieze cele două concepții, evoluționismul și creaționismul, propunând versiunea unei creații pulsatorii. Mitologia precolumbiană vorbește despre patru forme escatologice: Patru-Jaguar, Patru-Vânt, Patru-Ploaie, Patru-Apă, Patru-Cutremur. Doctrina vedică operează cu conceptul de patru yuga, care alcătuiesc un ciclu cosmic, în care civilizațiile umane degenerază.

Alte concordanțe mitice universale

Motivul zeului civilizator, care aduce focul oamenilor îl întâlnim și la mayași dar și la alte popoare. Tohil a fost zeul rasei Quiché și a fost primul, care a creat focul și l-a oferit oamenilor, salvându-i de îngheț și aducându-le mare bucurie. Prometeu – titanul civilizator – aduce oamenilor focul sacru, care se afla în stăpânirea zeilor și îi învață științele, religia și artele.

Printre motivele răspândite aproape la toate popoarele și întâlnit într-o ținută ostentativă în *Popol Vuh*, este cel reptilico-acvatic. Se spune că Tepeu și Cucumatz se aflau în apă și erau acoperiți cu pene verzi și albastre. Tohil, zeul poporului quiché, identificat de către indigeni cu Quetzalcóatl, era reprezentat ca un șarpe acoperit cu pene verzi și era venerat de toate popoarele precolumbiene. Lui i se atribuia numele maya Kukulcán și cel quiché de Gucumatz. În schimbul focului, Tohil, a cerut multe sacrificii, printre care și umane. În alte mitologii, șarpele este legat de pierderea nemuririi: fiind ispitiți de șarpe să guste din fructul cunoașterii binelui și a răului, Adam și Eva sunt sortiți morții; iar lui Ghilgameș șarpele îi fură iarba vieții veșnice, pe care i-o dăduse strămoșul. Zeița Tiamat, din mitologia babiloniană, este un monstru acvatic primordial. Iar în mitologia chineză motivul dagonului îndeplinește o funcție dominantă. Dragonii chinezi sunt extrem de numeroși și pot fi calificați și clasificați, unii sunt salvatori ai oamenilor, iar alții periculoși acestora. În basmele multor popoare întâlnim așa făpturi mitologice precum balaurul, zmeul, salamandra, broasca etc. Acestor ființe li se atribuie posesia comorilor atât de ordin material

cât și spiritual. Ele dețin tainele civilizației și ale prorocirii. Singura carență a acestora este lipsa de afectivitate și, consecutiv, solocitarea sacrificiilor vitale.

Efectul destructiv al orgoliului îl aflăm în mitul vanitosului și trufașului personaj Vucub-Caquix, care se proclama că este însăși Soarele, precum că este creatorul Pământului și care își găsește moartea împreună cu soția sa și cu fiii Zipacna și Cabracan, pentru că au refuzat să adore, să asculte și să susțină Creatorii. Paralela cu Lucifer, care este un înger căzut din cauza trufiei, este evidentă.

Impresionante sunt legendele ce relatează faptele eroice ale zeilor gemeni Hunahpú și Ixbalanqué, care depășesc un șir de obstacole și încercări, precum cele ale Caselor (a întristării, a cuțitelor, a frigului, a jaguarului, a focului și a liliecilor), și, în cele din urmă, răzbună Zeii Infernului și apoi se convertesc în cei doi aștri Soarele și Luna. De asemenea, aflăm legenda celor patru sute de tineri preschimbați în stele.

Deosebit de semnificativ este motivul învierii din morți ilustrat de frații Hunahpú și Ixbalanqué. Mitul învierii, care reprezintă regenerarea Ființei și revitalizarea Naturii, îl regăsim în imaginea zeului egiptean Osiris[20], care este readus la viață grație soției și surorii sale Isis. Mitemul învierii îl găsim dominant în prezentarea chipului evanghelic al lui Iisus Hristos – și Om și Dumnezeu în același timp –, care reînvie a treia zi după răstignire „cu moartea pre moarte călcând”.

Concluzii

Popol Vuh nu este doar Cartea poporului quiché, ci și vestigiu al culturii universale. Motivele cosmogonice, antropologice, escatologice sau cele existențiale permit să găsim concordanțe cu textele majore ale literaturii universale, iar apoi să revelăm nu doar valențe interculturale, ci și transculturale. Funcționalitatea unui limbaj mitic denotă existența unui alt tip de cunoaștere bazat pe substratul emoțional superior, care execută o funcție diriguitoare în gândirea, activitatea și destinul uman. Mitul aduce o stare emotivă exprimată prin compoziția unei situații. Iar mitemul, care este particula indivizibilă și indestructibilă a structurii mitice, deține o componentă informațional-energetică, care se află dincolo de parametrii cognoscibilului uman. Mitemul ocultează difuzia sacrului, ale cărui rădăcini se află în sfera transmundană. Valorificarea mitologiei universale nu poate decât să faciliteze conștientizarea naturii ființei umane racordate la unitatea imensității și profundității cosmice.

Referințe

- [1] Eliade, Mircea, *Morfologia și funcția miturilor // Secolul 20*, București, 1978, nr.205-206.
- [2] Cassirer, Ernst, *Eseu despre om*, Humanitas, București, 1994.
- [3] Guénon, René, *Simboluri ale științei sacre*, Humanitas, București, 1997.
- [4] Lovinescu, Vasile, *Mitul sfâșiat*, Institutul European, Iași, 1993.
- [5] Durand, Gilbert, *Structuri antropologice ale imaginarului*, Univers, București, 1977.
- [6] Caillois, Roger, *Omul și sacrul*, Editura Nemira, București, 1997.
- [7] Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, E.A.R.S.R., București, 1985.
- [8] Zea, Leopoldo, *America o conștiință*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
- [9] Franco, Jean, *Historia de la literatura hispanoamericana. Apartir de la independencia*, Ariel, Barcelona, 1975.
- [10] Spencer, Lewis, *Mituri precolumbiene, Mexic – America Centrală – Peru*, Editura Herald, București, 2011.
- [11] Georgescu, Paul Alexandru, *Nueva visión sistémica de la literatura hispanoamericana*, Academia Nacional de la Historia, Monte Avila Editores Venezuela, 1986.
- [12] Drimba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, vol. 1, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
- [13] Horia, Vintilă, *Recucerirea descoperirii*, Editura Eminescu, București, 1996.
- [14] Mediz Bolio, Antonio, *Libro de Chilam Balam de Chumayel*, Editorial Dante, 2010.

- [15] *Popol Vuh*, las antugas historias de quiche, Fondo de Cultura Económica, México, 1952.
- [16] *Biblia sau sfânta scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a prea fericitului părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod*, Societatea Biblică Interconfesională din România.
- [17] Nemoianu, Virgil, *O teorie a secundarului*, Univers, București, 1997, p. 209.
- [18] Eliade, Mircea, *Eterna Reîntoarcere*, Univers Enciclopedic, București, 1999.
- [19] Kernbah, Victor, *Miturile esențiale*, Univers Enciclopedic, București, 1996.
- [20] Kernbah, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.